

Hoe nauw luistert het?

'In de NBV gaat veel verloren.' Dat zinnetje schrijven Karel Deurloo en Nico ter Linden ergens in hun boek 'Het luistert nauw'. Een boek waarin ze hun licht laten schijnen op de Nieuwe Bijbel Vertaling (NBV). Een zinnetje dat misschien wel heel goed en eenvoudig zegt wat de kern is van hun moeite met die nieuwe vertaling: er gaat naar hun mening nogal veel verloren van de waarde en de zeggingskracht van de bijbel. Het is in hun ogen en oren een vertaling die de toegang tot de oude teksten eerder belemmert dan ontsluit. Kortom, een 'onbetrouwbare vertaling', een vertaling 'die niet deugt'.

Verloren

Dat zinnetje is de conclusie van het bekijken van de vertaling van Lucas 15, met drie gelijkenissen van Jezus over 'verloren en gevonden'. Dat zijn de kernwoorden van dit gedeelte. 'Hij was verloren en is gevonden', zo roept de vader van de verloren zoon uit. Daarom moet er feest gevierd worden.

Precies hetzelfde zeggen de herder die zijn schaap en de vrouw die haar drachme zijn verloren: 'wees met mij verheugd, omdat ik mijn schaap/drachme heb gevonden dat verloren was!'

De herder gaat in de NBV echter niet zijn 'verloren' maar zijn 'verdwaalde' schaap zoeken. En de vrouw heeft haar drachme niet verloren, maar is die 'kwijt'. Inderdaad, zo gaat er veel verloren. In elk geval verlies je zo de kernwoorden van deze drie gelijkenissen, en daarmee waarschijnlijk ook wel de kern. En dat is nou precies de kern van de kritiek van beide heren: de nieuwe vertaling schiet veel te vaak voorbij aan wat er ten diepste in de bijbelse tekst is bedoeld.

Van enthousiasme...

Aanvankelijk was ik enthousiast over de NBV. Toen die vier jaar geleden verscheen, ben ik haar meteen gaan gebruiken. Zowel voor mijn persoonlijke bijbellezing, als ook voor de Schriftlezingen in de kerkdiensten. Ze leest en hoort namelijk prettig en is goed verstaanbaar en begrijpelijk. Ik deed wel eens de ervaring op dat passages die in ik de oude vertaling niet goed begreep in de nieuwe ineens duidelijk werden. Ik merkte ook aan bijvoorbeeld de mensen in de kerk dat ze deze bijbel beter kunnen volgen. Juist jongere mensen (die er veel zijn in mijn wijkgemeente) hikten nogal eens aan tegen de toch wel ouderwets geworden taal van de vertaling van 1951. Kortom, een aanwinst, die nieuwe vertaling.

...naar teleurstelling en ergernis

Langzamerhand echter ben ik een stuk minder positief geworden. Dat komt vooral door de wekelijkse omgang met de bijbel bij de voorbereiding van de kerkdienst en met name de preek. U heeft het de dominee vast wel eens in een preek horen zeggen: 'Gemeente, in dit vers staat er in onze vertaling dit, maar eigenlijk ...' Als een dominee dat op de kansel eens een enkel keertje zegt, ach, daar maak je je als kerkganger niet druk om. Maar bij de nieuwe vertaling krijg ik het gevoel dat ik dat zinnetje steeds vaker moet gaan zeggen. Ze is dan wel vaak een goed verstaanbare vertaling, maar 'eigenlijk' maakt ze de bijbel nogal eens te wéinig verstaanbaar.

Als dominee heb je natuurlijk de taak de bijbel in de verkondiging uit te leggen, maar als je regelmatig het gevoel hebt dat je eerst allerlei dingen in de vertaling recht moet gaan zetten, dan word je meer een (eigenwijze) leraar dan een verkondiger van Gods woord.

Een goede vertaling

Een goede bijbelvertaling - zo schrijven Deurloo en Ter Linden - laat in zo eenvoudig en helder mogelijk Nederlands zien wat er in het Hebreeuwse en Griekse origineel staat. Dat klinkt simpel, maar geeft nou juist in al die simpelheid precies aan hoe moeilijk dat is. Het betekent dat je moet weten wat er precies staat in het Hebreeuws en het Grieks, en dat je moet weten hoe je dat dan goed in het Nederlands weergeeft. Het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG) hanteert daarom het vertaalprincipe dat ze noemen 'brontaalgetrouw en doeltaalgericht': dus zowel trouw aan Hebreeuws of Grieks; als ook gericht op het Nederlands, en dan een Nederlands dat voor de huidige mens verstaanbaar is. Geen tale Kanaans of 'Nederbreeuws' (Hebreeuws dat zo letterlijk naar het Nederlands is overgezet dat het krom klinkt).

Een mooi en goed principe, maar wel werkelijk uitvoerbaar? 'Hoe kan de vertaling van een literair meesterwerk van zo veel eeuwen her uit een gans andere cultuur en denkwêeld dan de onze, voor iedereen van nu zomaar toegankelijk zijn?', zo vragen Deurloo en Ter Linden zich af. 'Dat Jezus uit een maagd geboren wordt en over het water wandelt kun je zus vertalen of zo, het blijven vreemde teksten.'

Daarbij is de kritiek van de beide heren dat de NBV zich niet aan haar eigen doelstelling heeft gehouden: ze heeft zich aan de brontekst onvoldoende gelegen laten liggen. En ondanks dat de vertalers er niet zelden in geslaagd zijn de brontekst in goed Nederlands om te zetten, toch slaan zij ook niet zelden de plank volledig mis, vinden ze.

Tallose voorbeelden

De bezwaren zijn velerlei: woorden en zinnen worden weggelaten en toegevoegd, er wordt vaak geparafraseerd in plaats van vertaald, en dan ook nog verkeerd geparafraseerd, literaire stijlmiddelen van de bijbelschrijvers, zoals bijvoorbeeld woordherhalingen, worden genegeerd, poëtische teksten in houterig proza weergegeven en soms onnodig modern gedaan. In hun boek laten ze daar heel veel voorbeelden van zien, die in het algemeen overtuigend overkomen, al vind ik ze af en toe ook wel eens pietluttig en maken ze mij niet altijd duidelijk wat ze nou precies bedoelen.

Het is verleidelijk hier allemaal zulke voorbeelden aan te halen, maar graag nodig ik u uit het boek zelf ter hand te nemen. Niettemin, één voorbeeld van een 'beruchte' tekst,

Matteus 10: 29. De NBV vertaalt: 'Er valt niet één (mus) dood als jullie Vader het niet wil.' Volgens de beide theologen moet je echter vertalen: 'Maar niet één valt ter aarde neer buiten jullie Vader om.' Het probleem zit in dat woordje 'wil'. Want ook al kun je het zo vertalen, het is wel gevaarlijk om het doodvallen van mussen (en in het verlengde daarvan: van mensen!) in één adem te noemen met Gods wil. Daar zijn al heel wat ongelukken uit voortgekomen, sinds de Catechismus leerde dat 'zonder de wil van mijn hemelse Vader geen haar van mijn hoofd vallen kan'.

Conclusie

De conclusie van het boek is dan ook dat je de NBV goed kunt lezen als je niet al te diep en grondig van de bijbel kennis wil nemen; maar dat de NBV ongeschikt is voor gebruik in de eredienst en in het leerhuis, want daar luistert het nu eenmaal nauw. Daarom wijst het op betere alternatieven, zoals de Naardense bijbel, de vertaling van Albert Koster, de Willibrordvertaling en zelfs de Statenvertaling, ook al maakt het boek bij zulke alternatieven ook wel kritische opmerkingen.

Weerwoord

'Vertalen is verraden', luidt een aloud gezegde. Je kunt bij het vertalen van een tekst nooit helemaal recht doen aan die tekst. Je pleegt altijd wel een beetje of meer verraad. Dat is al zo als je van de ene moderne taal (bijvoorbeeld Engels) naar de andere moderne taal (bijvoorbeeld Nederlands) vertaalt. Laat staan als je van klassieke naar moderne talen vertaalt. Over vertalingen kun je dan ook eindeloos discussiëren, en dat moeten we ook zeker blijven doen. Het is ook niet voor niks dat een dominee Hebreuws en Grieks moet kennen, wil hij de bijbel aan de gemeente kunnen uitleggen. Het is dan ook goed dat Deurloo en Ter Linden zich zo hebben verdiept in de NBV en hun bevindingen in hun boek voor een groter publiek bekend maken. Als u ook maar een beetje geïnteresseerd bent in hoe de bijbel tot klinken komt, moet u het beslist lezen.

Maar valt er dan niks tegen hen in te brengen? - Jazeker wel. Ik liet hierboven al even iets lezen. Het Bijbelgenootschap is trouwens zelf ook de discussie aangegaan. Belangrijkste punt van kritiek op Het luistert nauw is, dat Deurloo en Ter Linden de NBV niet op haar eigen merites en vanuit haar eigen principes bekritisieren, maar vanuit de vertaalkundige en theologische visie die beide heren zelf aanhangen en die anders is dan die van de NBV. Je zou ze dus kunnen verwijten dat ze doen alsof ze over het spel van mening verschillen, maar in feite hebben ze het over de spelregels. Hun voorbeelden getuigen eerder van een verschil in vertaalopvatting dan van vertaalfouten, aldus het NBG, terwijl zij het zelf juist waardeert dat er diverse vertaalmethodes naast elkaar bestaan, waardoor in Nederland inmiddels een rijke schakering van vertalingen voor diverse doelgroepen bestaat.

Hoe nauw luistert het?

Hoe nauw luistert het? Dat is de vraag die tenslotte blijft staan. Ik denk dat het altijd nauw luistert, maar ben het met het Bijbelgenootschap eens dat je voor verschillende doelgroepen verschillende vertalingen kunt (moet?) gebruiken. Intussen vraag ik mij wel steeds meer af of de kerkgangers op zondagmorgen wel de juiste doelgroep voor de Nieuwe Bijbel Vertaling zijn. Misschien moet ik toch wat vaker uit - bijvoorbeeld - de

Naardense bijbel (laten) lezen? Niet dat de kerkgangers anders verloren gaan, maar misschien wel veel van de bijbel?

In het kader van de Bijbel10daagse, n.a.v. Karel Deurloo en Nico ter Linden, Het luistert nauw. De Nieuwe Bijbelvertaling nader bekeken, Van Gennep, Amsterdam 2008